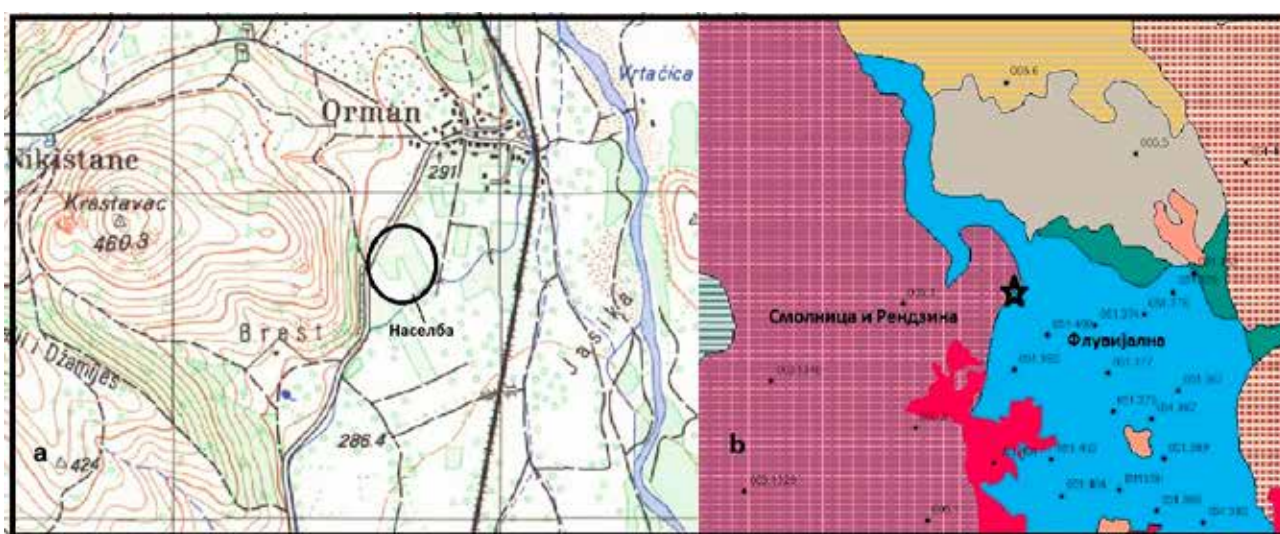

Перо СИНАДИНОВСКИ, Вера АТАНАСОВСКА,
Никола ЃУРОВСКИ, Ненад ПИВКО, Ѓорѓи БУКЧЕВСКИ

ЗАШТИТНИ АРХЕОЛОШКИ ИСКОПУВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТОТ ОГРАЃЕ КАЈ С. ОРМАН

Клучни зборови: *Неолит, Анзабегово-Вршиник, архитектура, материјална култура, хронологија*

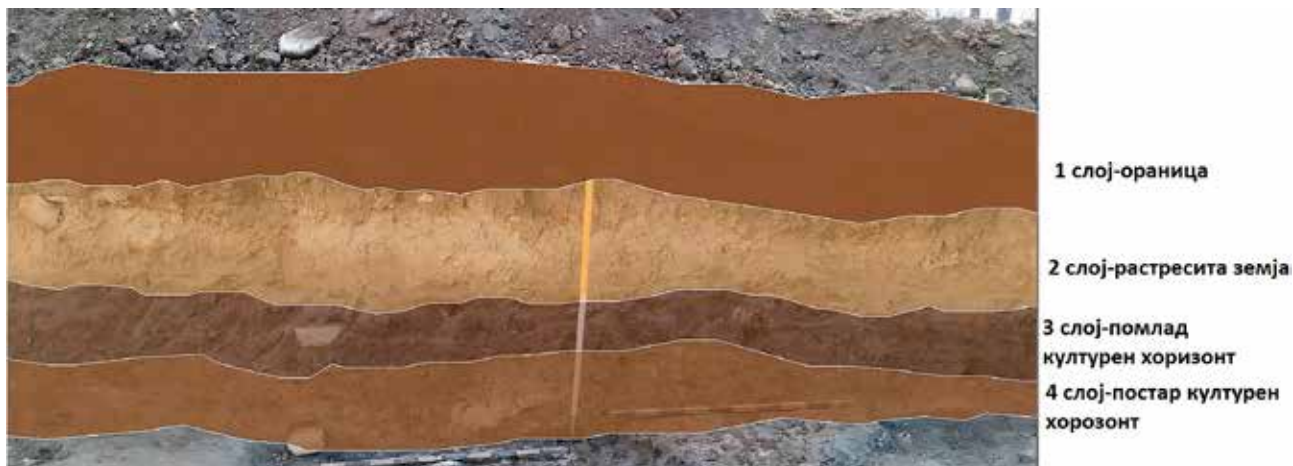
Сл. 1

Апстракт: *Во текот на Октомври и Ноември во 2019 година беа изведени заштитни археолошки ископувања на локалитетот Ограѓе кај с. Орман во Скопје. Истражувањата беа спроведени под раководство на Градски конзерваторски центар од Скопје, со цел да се утврдат границите на локалитетот и неговата хронолошка вредност.¹ При посетата на парцелата каде што требаше да бидат ископувањата на југоистичниот дел од нивата беа пронајдени голем број неолитски керамички фрагменти. Поради тоа, првата сонда беше поставена токму на ова место. Во текот на ископувањата беа пронајдени два неолитски слоеви кои ќе бидат накратко презентирани во понатамошниот текст.*

¹ Во оваа прилика сакаме да изразиме огромна благодарност до Игор Стевковски, сопственик на нивата каде што беа преземени ископувањата, што ги финансираше ископувањата и несебично ни помагаше да бидат тие успешно спроведени

МЕСТОПОЛОЖБА НА НАСЕЛБАТА

Археолошкиот локалитет Ограѓе бил откриен при рекогносцирањата изведени на овој простор од страна на Музеј на град Скопје, под раководство на Киро Ристов. Локалитетот се наоѓа непосредно пред влезот во село Орман, од десната страна на патот што доаѓа од скопската населба Волково и на околу 500 метри западно од денешното течение на реката Лепенец. Сместен во северозападниот дел на Скопската котлина на околу 10 километри од границата со Косово и отворен кон Скопско поле на исток, овој локалитет континуирано комуницирал со останатите населби од Скопско, но и со населбите од Косово. Всушност одовде преку реката Лепенец, која е единствената природна комуникација помеѓу овие две регии, населбата Ограѓе и останатите неолитски населби од Скопско комуницирале со населбите од соседните региони, така што практично оваа населба како последна неолитска населба во овој дел од Скопската котлина била во тек со сите случувања и движења на луѓето во неолитскиот период.

Сл. 2

За разлика од неколку неолитски населби во Скопската котлина коишто се подигнати на тумби или повисоки речни тераси, оваа населба е подигната во самата рамница на една ниска речна тераса на место богато со вода, а до неа се наоѓа и еден канал што се влева во Лепенец (сл. 1а) (Гарашанин, Спасовска 1976; Санев 1988, 9-30; Гарашанин, Библија 1988, 34-38; Фидановски 2013). Освен тоа што на западната страна има еден помал рид, останатиот дел од околината е рамница богата со плодна почва, како и помали ридчиња кои и ден денешен се користат за пасишта на животните. Што се однесува до педолошката слика околу населбата, се забележува дека била подигната на место каде што се среќаваат флувијалната, смолницата и рендзина почвите кои се доста погодни за земјоделство (сл. 1б). Хидрогеолошката слика на околината е исто така доста погодна и ги има основните карактеристики коишто ги задоволувале потребите на населението во неолитскиот период. Земјата околу населбата е доста богата со вода и висок степен на влажност што се добри за земјоделските култури, а западно од населбата на околу 1.5 километри е распространета лапорна глина која, како што ќе видиме подолу во текстот, била доста користена за разни цели од неолитскиот човек.

СТРАТИГРАФИЈА И МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСКОПУВАЊЕ

Стратиграфијата на овој локалитет не е многу сложена, барем не во овој дел од теренот. Со ископувањата се забележани четири слоеви (од 1 до 4 почнувајќи од најгорниот) од кои две од нив се културни слоеви, односно со археолошки остатоци во нив (сл. 2). Локалитетот е сместен на една пониска речна тераса и главно се работи за рамен терен така што не беше тешко да се следи стратиграфијата.

Слој 1 - ораница

Слој 2 - растресита светла до сивкаста земја

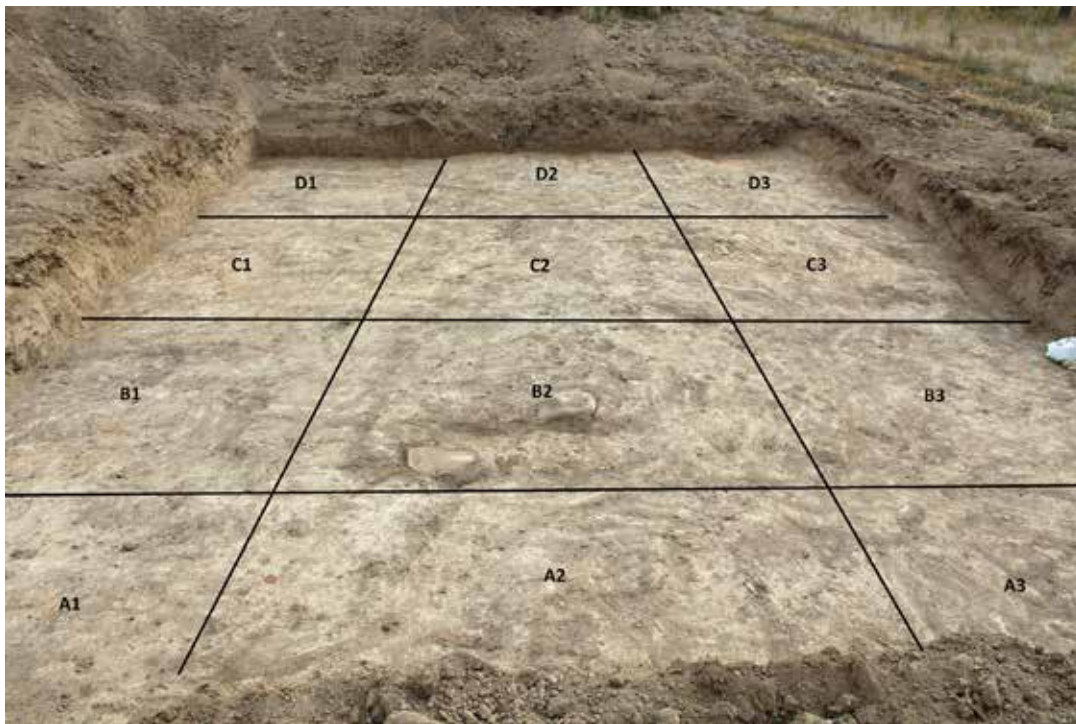
Слој 3 и 4 - неолитски хоризонт со два културни слоја (културен слој 1-помлад и културен слој 2-постар)

Со обработката на земјата со современа механизација теренот на одредени места е малку деформиран, така што се среќаваат бразди и линии коишто може да бидат и до 30-тина см. висинска разлика. Дебелината на овој слој варира од 0.30 до 0.60 м. во зависност од конфигурацијата на површината. Се работи за слојот на ораницата кој континуирано се обработува, низ овој слој се среќава археолошки материјал, главно неолитска керамика и орудија од камен.

Под овој слој на длабочина од околу 0.50 м. под површината започнува нов слој 2. Главно се работи за слој од сивкаста растресита земја што се создавал од распаѓањето на органски материи и повремето излевање на Лепенец, што можеше да се детектира поради присуството на речен талог. Првите археолошки појави почнаа да се појавуваат во најдолниот дел на овој слој.

Од оваа висина започна неолитскиот хоризонт со помладата градежна фаза. Скоро целиот слој беше од речен нанос-талог, растресита земја со темна, сива и црна боја во која се среќаваше големо количество на керамички материјал, како и остатоци од лепеж и подница. Овој културен слој 1 има дебелина од околу 30-40 см, а во него се наоѓа рушевинскиот и надрушевинскиот слој.

Под културниот слој 1 се наоѓа еден тенок блок од 15 см. мека растресита земја што го одвојува од постариот културен слој 2. Во постариот културен слој може да се издвојат еден надрушевински слој со дебелина од околу 15-20 см. и еден рушевински слој со дебелина од околу 30 см. Земјата е темносива, наместа растресита, а наместа глинеста, тврда, со ситни остатоци од јаглен и тем-

Сл. 3

на црна боја. За одбележување е тоа што во овој слој се интензивираше појавата на бела лапорна глина којашто се среќаваше насекаде низ сондата. Слојот е со дебелина од околу 0.40-0.50 м. и завршува околу котата 282.20 метри од каде што се појавува светла тврда земја, односно здравицата.

МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСКОПУВАЊЕ

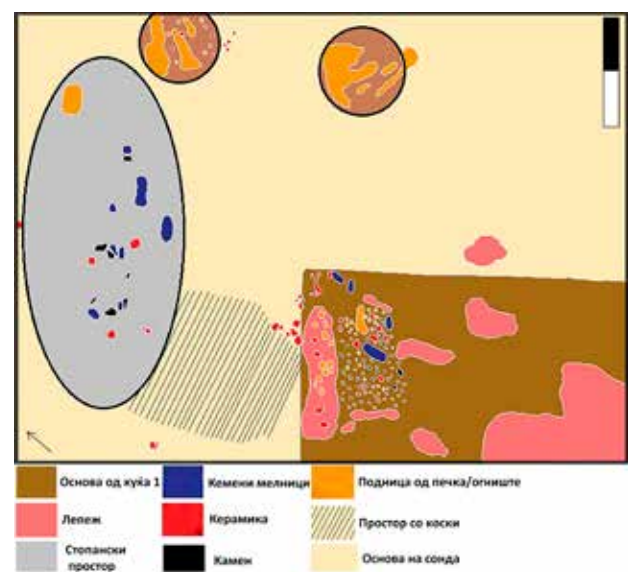
Заштитните археолошки истражувања на овој доклаитет, а со тоа и ограниченоста со финансии и време, наметнаа потреба овој локалитет да се истражува на посебен начин, односно со градежна механизација. По прегледот на теренот, собирајќи керамички материјал забележавме дека на јужниот агол на нивата бројот на неолитски керамички фрагменти се зголемува. На тоа место беше отворена една поголема сонда, нумерирана како Сонда 1 со димензии од 12.6 м. на североисточната и југозападната страна и 9.6 на потесните страни. Поради подобро документирање на наодите и ситуациите во сондата, решивме да ја поделиме на 12 квадрати нумерирани како А-1,2,3, В-1,2,3, С-1,2,3 и Д-1,2,3. Со тоа што квадратите А-3, В-3 и С-3 поради проширување кон југозапад се со димензии од 3x3.5 м. Квадратот Д-3 е со димензии од 3.7x3.5 м., а квадратите Д-1,2 се со димензии од 3x3 метри. По појавата на првите археолошки појави се стопираше ископувањето со градежна механизација и се започна со ископување со рачен алат (сл. 3). Беа изведени вкупно 5 откопи со просечна длабочина од околу 15-20 см.

при што се истражија два културни слоја со дебелина од околу 1 метар.

Со првите два откопи беше целосно откриен помладиот слој 1 и сите движни и недвижни објекти во него. Во овој слој беа откриени една куќа со печка во северниот агол, остатоци од три огништа на отворено и една групација од камени мелници. Таквите појави внимателно беа ископани и документирани со што се премина на третиот откоп (сл.4)

Со третиот откоп беше ископан слојот на земјата помагају двата културни слоја, во овој слој се среќаваше помал број на керамички фрагменти.

Со четвртиот и петтиот откоп беше истражен постариот културен слој 2. Со петтиот откоп веќе

Сл. 4

Сл. 5

дојдовме до нивото на формирање на постариот хоризонт, односно до површина на подно ниво. Во овој слој беа откриени едно огниште на отворено и еден објект-куќа што страдала во пожар, а нејзините остатоци биле расчистени од теренот (сл 5). Остатоци од пожар се среќаваа и околу огништето каде што изгорела целата површината околу него. На ова ниво беше пронајден и еден скоро целосно сочуван топчест сад што дополнително ни покажува дека се наоѓаме на подното ниво.

По завршувањето на петтиот откоп, на 6 места во сондата направивме контролни откопи од 40x40 см.-4 сондирања и 1.2x1.2 м.-2 сондирања со коишто дојдовме до здравицата која што се наоѓа на околу 10-20 см. под површината на петтиот откоп.

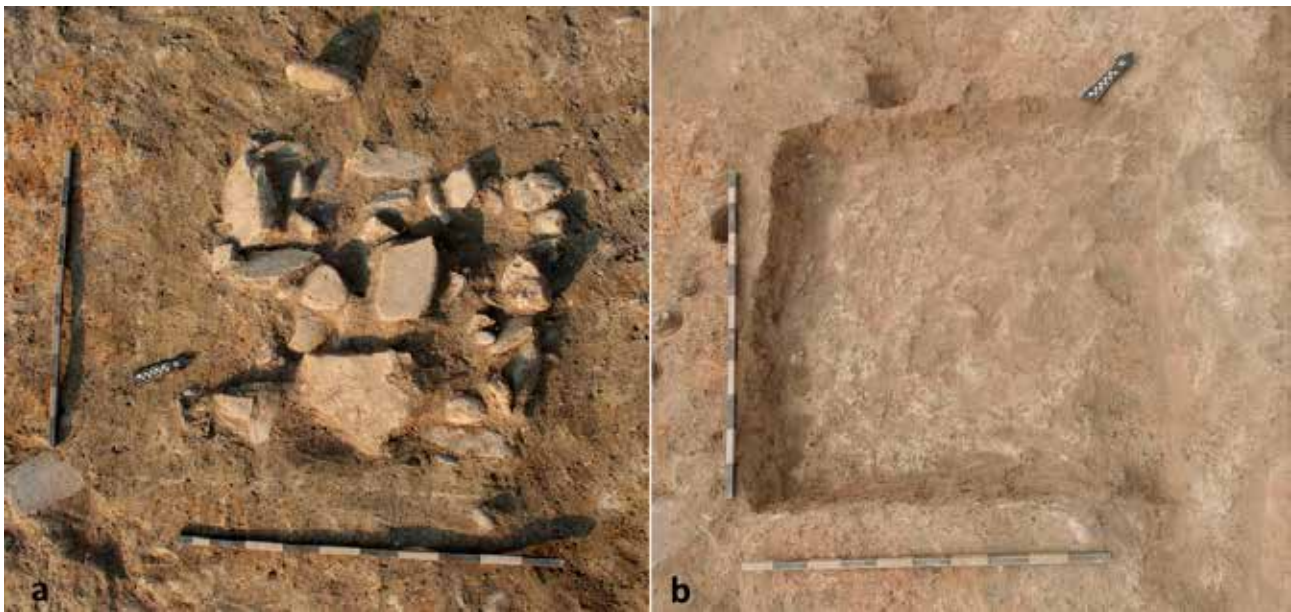
НЕДВИЖНИ АРХЕОЛОШКИ ОБЈЕКТИ

Во погорниот текст беше кажано дека со ископувањата е регистриран еден неолитски хоризонт со два последовни културни слоеви, а веќе беа и дадени првични информации за откриените археолошки појави во нив. Во ова поглавје ќе се задржиме подетално на недвижните археолошки пронајдоци од овој локалитет.

За помладиот културен слој 1 се врзуваат неколку недвижни објекти коишто соодветно беа ископани и документирани. Најпрво ќе започнеме со обработка на куќа 1 што се појави во С3 и D3 квадратите, а сосем малку влегува и во соседните квадрати (сл 4 и 6). Најгорните остатоци од овој објект се појавуваат на кота \sphericalangle 283.25

Сл. 6

Сл. 7

м., а се работи за слој од растуриени помали и поголеми речни камења кои биле дислоцирани од супструкцијата на печката, како и фрагменти од сиден лепеж и подница. По расчистување на рушевинските остатоци што биле дополнително оштетени од излевањето на Лепенец, можеше да се дадат основните карактеристики за оваа куќа 1. Откриените димензии на овој објект се околу 4x7 метри и најверојатно со ориентација северо-запад-југоисток. Објектот бил подигнат врз еден слој од околу 15 см земја врз која бил нанесен тенок слој од бела лапорна глина што не е сочувана на целата површина. Подното ниво било од набиена земја којашто на места е изгорена и сочувана, но на поголемиот дел е оштетена и се гледа белата лапорна глина врз која што бил фундиран подот. Сидовите на оваа куќа биле градени од земја помешана со глина и органски материи, а кај некои фрагментирани парчиња лепеж се гледаат и отпечатоци од дрвената конструкција околу која била нанесувана земјата. Се работи за типична неолитска градежна технологија што се среќава кај сите неолитски населби од Скопско и пошироко (Гарашанин, Спасовска 1976, 95-100; Garašanin 1979, 86-87; Санев 1988, 9-30; Стојанова Канзурова 2011). Не можевме да откриеме остатоци од дрвените колци што ја држеле конструкцијата и од кои би добиле дополнитални информации за димензиите, ориентацијата на објектот и начинот на неговата изградба.

Во внатрешноста на куќата, во северниот агол беше пронајдена подница од некое грејно тело. По расчистувањето на камењата можеше да се забележи дека се работи за печка која во основата има димензии од 1.20x1.20 метри. Супструкцијата на печката била направена од поголеми камења коишто биле наредени во една квадратна јама што

била вкопана околу 20 см. во подното ниво, помеѓу камењата се пронајде и еден камен од рачна мелница (сл. 7). Врз таквата супструкција биле наредени помали и поголеми речни камења и најверојатно фрагменти од керамички садови врз кои бил нанесен еден слој од земја, односно подницата од печката. Поради оштетеноста на овој објект не можевме да откриеме индикации за постоење на калотен сид или некој друг вид преграда, како ни декоративни елементи како што е често слу-

Сл. 8

Сл. 9

чај во неолитските печки и огништа (Санев 1988, 9-30; Гарашанин, Библија 1988, 34-38; Стојанова Канзурова 2011). Непосредно до печката беа пронајдени и две камени мелници и два камена за мелење, со што на овој дел од куќата му се дава извесен стопански карактер, односно место на коешто се одвивале дејствија поврзани со обработката и подготовка на храната.

Во истиот слој, на северниот дел од куќата беше откриена и една интересна ситуација од групација од камени орудија и мелници. На простор од околу 2x3 м. се откриени 8 обработени камења за коишто првично мислевме дека се мелници, но

со подоцнежните анализи се покажа дека се работи за 2 големи мелници и една помала, како и за 5 мелнички камења (сл 4 и 8). Најголем дел од камењата се наоѓаат во А2 квадратот, на околу 3 метри северно од куќата. Северно од камената мелница 1 на околу 1.5 м. се појавија остатоци од подница 1, која беше многу уништена и дислоцирана од реката. Подницата е сочувана на површина од околу 40x50 см. и најверојатно се работи за огниште на отворено, коешто било во функција на просторот кај мелниците (сл 4 и 9). За жал, горниот дел на огништето е многу уништено, а истото важи и за супструкцијата за која не можеме да кажеме ништо подетално освен тоа што под подницата

имаше неколку керамички фрагменти и сосема мал слој на лапорна глина. На целата површина околу подницата и камењата беа пронајдени керамички фрагменти во најголем број со груба фактура од садови со поголеми димензии и складишна функција, од коишто некои беа пронајдени во изворна положба.

Во В1 и С1 квадратите исто така беа откриени доста оштетени остатоци од подница, можеби од некое огниште. Подницата 2 од В1 квадратот има повеќе елементи што ни говорат за тоа дека се работи за огниште со мала конструкција. За жал, и овој објект е многу оштетен, но со појавата на

Сл. 10

Сл. 11

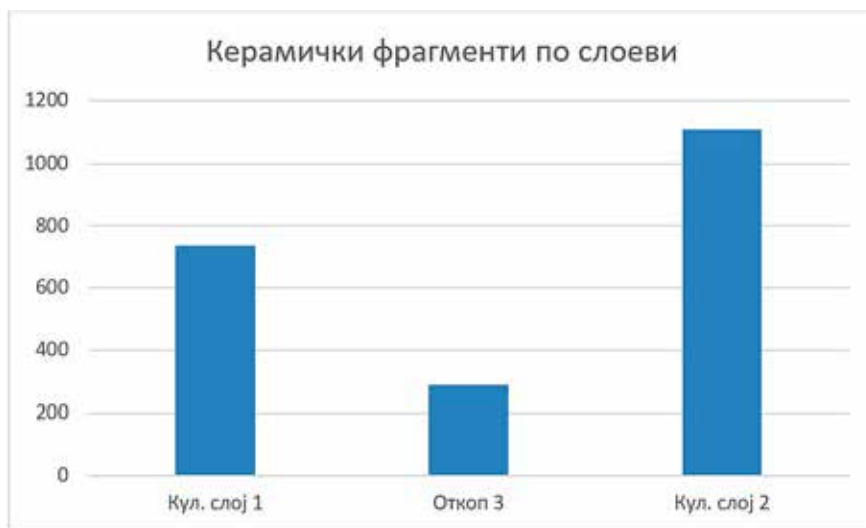
камења и фрагменти од керамика јужно од подницата, можеме да претпоставиме дека ова огниште имало еден мал слој од помали речни камења во супструкцијата. За жал, подницата 3 што се наоѓа во С1 кв. беше многу оштетена и може само да се каже дека се работи за еден тенок слој од печена земја со фрагменти од подница кој површински се забележува на еден простор од околу 1.2x1.50 м. без остатоци од цврста подница или дополнителна конструкција. Најваројатно се работи за огниште на отворено што било сосема уништено од излевање на реката.

Недвижни објекти беа пронајдени и во постаариот слој 2 каде што имаме идентичен распоред на дел од објектите. При ископувањето на белата лапорна глина што се појави во D-2,3, C-2,3 квадратите можеше да се забележи дека помеѓу лапорната глина има остатоци од керамички фрагменти, од изгорено подно ниво и од изгорен куќен лепеж. Од ископаните остатоци можеме да заклучиме дека се работи за поголем објект што го именувавме како куќа 2. Овој објект страдал во пожар за кој ни сведочат горењето на подот и малите фрагменти од лепежот што се наоѓаше на околу. Откако изгорел објектот неговите остатоци биле исчистени и теренот бил зарамнет со земја, врз која подоцна била подигната куќа 1. Не сме во можност попрецизно да ги одредиме димензиите на оваа куќа, но ако се следи појавата на белата глина може да се претпостави дека има слична големина со куќа 1 од помладиот слој (сл. 5 и 10). Од остатоците од куќата можеме да заклучиме

дека подот бил од слој од земја што била изгорена со горењето, а сидовите биле од лепеж, односно земја помешана со органски материи. Може да се претпостави постоење на огниште на источниот дел од објектот, каде што се забележуваат појаки траги од горење, но за жал, немаме појасни индикации за такво нешто.

Североисточно од овој објект беше откриена подница од огниште што се наоѓа во В1 квадратот, но било развлечено и во мал дел од В2 и С1 квадратите. При ископувањето на ова огниште можеше да се забележи дека во В1 квадратот на површина од околу 1.40x1.40 м. се појави дел од подница *in situ*, којашто горела интензивно подолг временски период (сл 11). Под подницата се забележува еден слој од зацрвена печена земја до 10-тина см. која настанала од горењето на површината на огништето. Не беа пронајдени остатоци од посебна супструкција на ова огниште, тоа било подигнато на тој начин што еден простор од околу 1.40x1.40 метри биле премачкани со земја помешана со глина и органски материи и на тој начин била направена подницата. При ископувањата беа пронајдени и заоблени фрагменти од подница што ни зборува за тоа дека можеби постоел некој преграден сид, но не и калотен покрив. За жал, огништето е оштетено и не можевме да ги откриеме неговите оригинални димензи и изглед.

Ситуацијата што ја откривме и презентиравме за наодите од постаариот слој 2 ни говори за тоа дека објектите од овој хоризонт страдале во пожар. По горењето на куќа 2 и огништето, како и

Сл. 12

просторот околу нив, остатоците од пожарот биле делумно расчистени. Теренот бил зарамнет и биле подигнати куќа 1 и другите објекти од помладиот културен слој, коишто го следат истиот распоред од претходно. Можеме да претпоставиме дека објектите од хоризонт I биле подигнати од истите луѓе на кои им изгорела куќата. Во прилог на тоа оди фактот што куќата 2 и помладата куќа 1 биле подигнати на едно место, практично една врз друга. Истото важи и за појавата на огништата, подниците од A1 и B1 квадратите од хоризонт I кои исто така се подигнати на истото место каде што се наоѓа постарото огниште. Таквата ситуација ни зборува за тоа дека објектите во оваа населба биле градени на избрани позиции, односно организирана поставеност на објектите, притоа следејќи го редот и распоредот на постарите градби.

ДВИЖНИ НАОДИ

Во текот на ископувањата на оваа сонда беа пронајдени голем број камени алатки, фигури, фрагменти од култни предмети, и секако, керамички фрагменти. За определувањето на хронолошката и културна припадност на локалитетот од најголемо значаење беа фрагментите од садовна керамика, како и ткн. култни предмети.

КЕРАМИКА

При ископувањата голем број фрагменти од керамички садови беа пронајдени на овој локалитет. Вкупната бројка на откриени керамички фрагменти изнесува околу 2100 примероци коишто беа студирани, но обработката на податоците се уште е во тек и ќе биде објавена во следната пригода (сл. 12). Првично може да се каже дека и во двата слоеви преовладува керамиката со црвена површина, наспроти керамиката со црна

и темна боја. Керамичкиот материјал првично може да биде поделен на три групи.

Првата група ја претставува керамика со фина фактура којашто може да биде со црвена полирана површина или со црвен премаз, како и црна керамика што може да биде полирана и само замазнета. Црвената керамика ја претставува керамиката што го дава оснивниот белег на средниот неолит на овие простори. Се работи за керамика што е препознатлива по сликањето со црна боја врз црвена или портокалова основа.

Што се однесува до мотивите на сликање може да се каже дека подеднакво се застапени линеарните и криволиниските мотиви (сл. 13-1,2). Црната керамика ја претставуваат садови со прекарна изработка, кои ја покажуваат вештината и доброто познавање на керамичкиот занает на човекот во неолитскиот период. Имено, се работи за садови што се произведени од добро прочистена глина и со полирана површина, која може да има и сјајна површина (сл. 13-3). Кај овие садови не се забележуваат орнаменти, така што може само да се каже дека поголемиот број на фрагменти се дел од длабоки купести чинии со благо отворен нанадвор обод.

Втората група на керамички садови ја претставуваат фрагменти кај кои во фактурата се забележуваат помали или поголеми остатоци од неорганички материји и помал процент на органички додатоци во глиненото тесто. Главно се работи за фрагменти со црвеникава површина и поголеми димензии коишто може да бидат дел од поголеми и помали широко отворени конусни чинии, амфори, грниња, топчести садови итн (сл. 13-4,5).

И на крајот на третата група би спаднале фрагментите кај кои во фактурата се забележува присуство на голем процент на органички материји. Се работи за садови со поголеми димензии, питоси и аскоси (сл. 13-6). Оваа керамичка група е најмала по број и се одликува по неколку карактеристики, меѓу кои за издвојување е големото присуство на органички материји во глиненото тесто што ја прави оваа керамика полесна и погодна за чување на течни производи.

По првичната анализа на керамичкиот материјал може да се каже дека оваа населба опстојувала во времето на Анзабегово-Вршник III-IV културната група. На таков заклучок наведуваат неколку карактеристики на керамиката што се

Сл. 13

среќаваат кај неколку населби од источна Македонија. Орнаментирањето на керамичките садови е најзастапено преку барботин техниката што се среќава кај неколку керамички групи. Барботин орнаментите може да бидат изведени како организирани или неорганизирани, односно нанесени на површината без некаков ред. За нас од големо значење за хронологијата на населбата се фрагментите со црно сликање и црната кермаика кај која недостигаат орнаменти. Во овие два слоја изненадува присуството на црната фина керамика којашто во поголем процент се појавува од последната среднеолитска фаза на Анзабегово-Вршничката култура. Зголемено присуство на црна керамика е регистрирано на населбите Слатина, Барутница, Писта, Цоцев Камен и др. Тие појави се регистрирани кај неолитските слоеви од овие населби коишто се датирани во Анзабегово-Вршник III и IV фазата (Гаршанин, Гаршанин 1959, 65; Гаршанин, Гаршанин 1961, 28; Garašanin 1979, 95-96; Гаршанин 2009, 253-255; Јовчевска 2019, 74). Кај поголемиот број населби во последните среднеолитски фази се забележува зголемено орнаментирање со криволиниски мотиви, коишто биле изведени со црна боја врз црвена основа. Во прилог на оваа датација одат и фрагментите од антропоморфни модели на куќа, како и антропоморфните фигурици.

АНТРОПОМОРФНИ МОДЕЛИ НА КУЌА

Овој тип на предмети се присутни кај сите населби од неолитскиот период во Скопската котлина (Санев 2009, 209-235; Здравковски 2003, 46-93; Здравковски 2006, 62-73). Неолитскиот човек од населбата кај село Орман ги следел и почитувал сите правила за производство на овие предмети и за нивно соодветно уметничко или религиско вреднување. Антропоморфните модели на куќи биле произведувани во основните ликовни стандарди што се забележуваат кај останатите примери, од другите населби, или пак како такви биле преземени од некоја соседна населба во којашто постоел „мајстор“ што ги произведува овие, пред сè, уметнички дела. За жал, се работи за помали фрагменти од овој тип на предмети што ни дозволуваат делумна реконструкција на моделот. Целосна реконструкција е можна само на еден модел што беше пронајден во неколку фрагменти во куќата од помладиот слој. Од сочуваните фрагменти може да се каже дека долниот дел бил изведен со хоризонтална горна површина од која се издига цилиндрично тело што има две раце што се спуштаат врз долниот дел, глава на која се пластично претставени очи, нос, веѓи и фризура на горниот заден дел. На горниот дел од цилиндарот кај неколку фрагменти се забележува дупче на кое се познаваат остатоци од горење (сл. 14-

Сл. 14

1,6). Како што беше споменато погоре, овој тип на наоди се среќава кај голем дел од населбите во Скопско во средниот неолит. Директни паралели се среќаваат кај населбите Тумба Маџари и Церје, каде што се откриени стотици фрагменти од антропоморфни модели што се попознати како „Богинка Мајка“.

АНТРОПОМОРФНИ ФИГУРИНИ

Во текот на ископувањето беа пронајдени фрагменти од неколку антропоморфни фигурини коишто се среќаваа и во двата слоја без некоја посебна промена во ликовниот и технолошкиот пристап. Според сочуваните фрагменти може да се забележи дека фигурините биле направени како една целина или биле направени од две половини (лева и десна) кои што биле споени меѓу себе. Нозете најчесто се изведени цилиндрично со тоа што кај бедрата се забележува извесна стеатопигија на задникот (сл. 14-4-5). Торзото најчесто било изведено малку плоснато, без екстремитети, а на горниот дел кај главата се забележува претстава на очи со врежување и пластично изведени веѓи и нос. Кај некои фрагменти се забележува и изведба на фризура на задниот дел (сл. 14-2,3). Фигурините најчесто биле правени од глина помешана со камчиња и органски материи, а бојата на површината најчесто е црвена, најверојатно била добиена при самото печење.

ЖРТВЕНИ МАСИЧКИ

Како и претходните два типа предмети, така и култните или жртвени масички најчесто се вбројуваат во категоријата на култни. Пронајдени се неколку фрагменти од нозете-долниот дел и од горниот дел-реципиентот. Масичките може да бидат на три или четири нозе што може да бидат изведени на неколку начини. Реципиентот може да биде кружен или аголен во зависност од изведбата на долниот дел (сл. 15-1-4). Орнаментирањето на масичките може да биде со врежани или профилирани цик-цак линии или насликани со бела боја цик-цак линии во комбинација со точки помеѓу нив (сл. 15-2,4). Се работи за наоди што се датираат во средниот неолит на поголемиот дел од средниот Балкан, така што немаат осетлива хронолошка или културна вредност. За одбележување е појавата на сликање со бела боја, којашто е главна карактеристика за раниот неолит на овие простори (сл. 15-2). Сепак се работи само за еден фрагмент од целокупниот материјал, кој не може да има голема хронолошка вредност. Во секој случај се работи за интересен пример што ни покажува дека и во периодот кога белото сликање било одамна заборавено се појавувале некои експерименти што биле употребени за орнаментирање на керамичкиот материјал.

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Во овој прелиминарен извештај за археолошките ископувања од 2019 година коишто беа

Сл. 15

преземени на локалитетот Ограѓе кај с. Орман, Скопско, накратко беа презентирани основните сознанија до кои дојдовме. Се работи за двослоен неолитски локалитет што бил сместен на неколку стотици метри од реката Лепенец, на една рамница што се наоѓа во средината на обработливото поле. За објектот од постариот слој може да се каже дека страдал во пожар кој несомнено го опфатил и огништето/печката што се наоѓала на неколку метри од објектот, од северната страна. После пожарот остатоците од куќата биле исчистени и бил оставен само слојот од бела лапорна глина, кој служел како супструкција за подигање на објектот. На тој начин била ископристена истата супструкција, но се забележува и дополнување и нивелација под подот на помладиот објект или куќа 1. Оваа куќа била подигната речиси на исто место како и постариот објект, а во неа беше пронајдена една печка, две камени мелници и еден мелнички камен, коишто се наоѓаа веднаш до печката. Северно од куќа 1 беше пронајдена една групација од 8 камени мелници од коишто два биле користени за обработка на храна, еден бил користен за обработка на камени и коскени орудија, а останатите пет биле горните камења, односно мелничките камења со кои се правел притисок. Интересен е еден примерок од камена мелница што била користена, односно била обработувана од двете страни, при што во втората фаза таа била превртена од другата страна со цел да се избегне истенчување на краевите. Несомнено се работи за примерок што бил користен многу години, можеби и генерации и кој можеби е дел, односно остаток од постариот слој што бил „спасен“ од пожарот и продолжил да се користи и за потребите на луѓето од новиот објект. Помеѓу овие камени мелници беа пронајдени фрагменти од неколку поголеми складишни садови коишто несомнено биле во заемна функција со мелниците и огништето што се наоѓа веднаш до оваа групација. Таквата ситуација многу речовито ни зборува за тоа дека беше откриен еден стопански дел од населбата,

помеѓу куќите, коешто слободно може да се интерпретира како „летна куќна“, односно простор каде што во текот на топлите годишни времиња била обработувана и подготвувана храната. Останува отворено прашањето за причините за крајот на оваа населба. Како што беше кажано погоре, целата ситуација при ископувањето наведува на тоа дека овој простор бил поплавен од реката Лепенец. Главното прашање е дали поплавата се случила во исто време кога живеела оваа населба или се случила набргу по напуштањето на населбата. Не сме во можност да одговориме на овие прашања со сигурност, но во секој случај, може да се каже дека крајот на животот на оваа населба и поплавата се случиле приближно во исто време, за што ни сведочат и слоевите од речен нанос.

За културна и хронолошка определба на оваа населба од најголема помош се движните наоди. Според горенаведеното, културните слоеви од оваа населба може да се датираат во периодот на Анзабегово-Вршник III-IV културата. Во прилог на оваа датација одат сликаните мотиви на кермаиката, големиот процент на црна керамика, како и изведбата на т.к.н. култни предмети коишто целосно се вклопуваат во „правилата“ за нивна изведба. Доколку се прифати оваа датација на локалитетот, тогаш може да се каже дека населбата кај с. Орман опстојувала во исто време со Тумба Маџари, Церје, Сред Село Мршевци и уште неколку населби во Скопската котлина. Според релативната хронологија за населбите од оваа регија, може да се каже дека овие населби опстојувале во периодот на Анзабегово-Вршник III-IV или од 5500 г.пне. до 5300 год. пне. Тоа е период на процут на населбите од оваа средне-неолитска културна група каде што повеќе населби живееле, комуницирале и тргувале помеѓу себе, притоа формирајќи уникатна материјална култура којашто до ден-денешен ни сведочи за уметничките и технолошките достигнувања на човекот во неолитскиот период.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Гарашанин М. и Спасовска Г. 1976. Нови ископувања во Зелениково кај Скопје. *Macedoniae Acta Archaeologica* 2. Прилеп: 85–118.
- Гарашанин М., Библија М. 1988. Куќа 1 во Зелениково. *Macedoniae Acta Archaeologica* 9. Скопје. 31-42
- Гарашанин М. 2009. Заклучок. Анзабегово населба од раниот и средниот неолит во Македонија. Штип: 237-256.
- Гарашанин М. и Гарашанин Д. 1959. Ископувања на локалитету Вршник. Зборник на Штипскиот Народен МузејI, 1958–1959. Штип: 61–65.
- Гарашанин М. и Гарашанин Д. 1961. Неолитска населба Вршник кај село Таринци. Зборник на Штипскиот Народен МузејII, 1960 – 1961. Штип: 7–40.
- Garašanin M. 1979. Centralno balkanska zona. *Praistorija Jugoslavenskih zemalja II, neolitsko doba*. Sarajevo: 79–213.
- Здравковски Д: 2003. Среден неолит во горно-вардарскиот регион. Магистерски труд. Универзитет св. Кирил и Методиј. Скопје
- Здравковски Д. 2006. Генеза и развој на Анзабегово – Вршничката културна група. Непубликувана докторска дисертација. Скопје: 2006.
- Јовчевска Т. 2019. Писта: повеќеслојна неолитска населба. *Macedoniae Acta Archaeologica* 21. 71-86
- Санев В. 1988. Неолитско светилиште од Тумба Мацари, Скопско, прелиминарно соопштение од ископувањата во 1981. *Macedoniae Acta Archaeologica* 9. Скопје. 9-30.
- Санев В. 2009. Антропоморфната култна пластика во Анзабегово-Вршник културната група во Република Македонија. Анзабегово населба од раниот и средниот неолит во Македонија. Штип: 207-235.
- Стојанова Канзурова Е. 2011. Инвентарот на Неолитската куќа во Република Македонија. Непубликуван магистерски труд. Филозофски факултет. Скопје.
- Фидановски Љ. 2013. Осврт на досегашните археолшки истражувања на неолитската населба Церје-Говрлево. Културно Наследство XXXVIII. 2012. 7-25

Pero SINADINOVSKI, Vera ATANASOVSKA,
Nikola GJUROVSKI, Nenad PIVKO, Gjorgji BUKČEVSKI

THE PROTECTION ARCHEOLOGIC EXCAVATION ON THE SITE OGRAGJE NEAR THE VILLAGE ORMAN

Summary

In this preliminary report about the archeologic excavation during the year 2019 that took place on the site Ogragje near the village Orman, in vicinity of Skopje, will give a short basic knowledge what was established. This is a Neolithic site with two layers, located few meters from the river Lepenec, on a plain in the middle of arable field. The finding from the older stage we can say was destroyed by fire, most possibly from a fire –place/furnace that was located few meters from the building on the north side. After the fire the remains from the house were cleaned, and only have stayed residues white laporna clay, this was used for the new substructure. For this reason this substructure was used, however it is noticeable leveling under the floor in the newer house or the called House 1. This house was built almost on the same place as the older house, where an older furnace was found, two mills and one mill stone, next to the furnace. North from the House 1 was found grouping of 8 stone mills that were used for processing food, one was used for making stone and bone tools, the rest of the five stones were used for mills to give pressure. Interesting is one example of a stone mill that was used in two sides, it was made in second phase, it was it was turned so the ends will not get thin and weak. This find almost certainly was used for many years, for many generations, and probably was part from older stage “saved” from the fire, and continued to be used by the people in the new home. Among the stone mills were discovered fragments of larger storage vessels that had a correlate function with mills and the furnace, that are found next to the group. This situation materially gives knowledge that in the settlement this was a commercial section,

between the houses, which freely can be called a summer kitchen, a place where in warm weather the cooking could be made. An open question remains why it is found at the end of the settlement. As we mentioned before, during the excavation had shown that this part was flooded by the river Lepenec. The main question remains whether the flood happened during the living in the settlement or afterwards when the settlement was deserted. For sure we cannot give answers to these questions, however we can say that the concluding of the settlement and the flood came nearly at the same time, evidence is the layer from the river sediment.

For cultural and chronologic determination about this settlement great aid are the movable finds. From the above mentioned, the cultural layers from this settlement can be dated to the period Anzabegovo-Vršnik III-IV culture. Enhancement for the dating are the painted motives on the pottery, a large number black pottery, likewise the cultural finds are fitting to the “guideline” for their making. If this dating of this site is confirmed, we can say that the settlement in the village Orman existed at the same time as Tumba Madžari, Cerje, Sred Selo, Mrševci, and some several settlements in the valley of Skopje. From the comparative chronology for this settlement in this region, we can say they existed during the period of Anzabegovo-Vršnik III-IV or 5500 B.C. till the 5300 B.C. This is the period for prime for settlements of the Middle Neolithic cultural group, when many settlements existed, communicating and making trade, creating unique materials for culture, even today it is a statement for artistic and technologic achievements of men during the Neolithic period.

